

УДК 21.15.47
doi: 10.15421/1717115

Теоретичне підґрунтя радикального салафізму

М. В. Несправа

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, Україна

Показано, що, будучи одним з потужних напрямків в ісламі, салафізм має не тільки самобутній набір релігійних уявлень та практик, але й власну теоретико-релігійну основу у вигляді специфічної релігійно-правової та релігійно-філософської традиції тлумачення мусульманського вчення. З'ясовано, що у складуванні теоретичної бази салафізму наявні два наступних етапи: релігійно-правовий, який представлений, зокрема, ідеями таких мислителів, як Ахмад ібн Ханбаль та Мухаммад ібн Абд аль-Ваххаб ібн Сулейман ат-Тамімі; а також релігійно-філософський етап, який представлений, зокрема, такими авторами, як Абу аль-Ала Маудуді та Саїд Кутб. Було аргументовано, що специфічність тлумачення салафітами понять «таухід», «такфір», «джихад» складають ядро самобутності теоретичної бази радикального салафізму. Вказано, що ідею таухіду салафіти тлумачать, по-перше, надзвичайно ригористично, а по-друге, проєціюючи релігійні уявлення на політико-правову сферу. Практику «такфіру» салафіти тлумачать дуже широко, вважаючи, що звинувачення у куфрі може бути спрямовано не тільки на представників усіх релігій, окрім ісламу, але і на мусульман, які не хочуть власними діями доводити те, що вони не є мушріками. Серед тлумачень джихаду радикальні салафіти вважають можливим пропагувати та практикувати «джихад у формі меча» не тільки в якості засобу захисту, але і як наступальний засіб.

Ключові слова: салафізм; джихад; такфір; таухід; іслам

Theoretical foundations of radical salafism

M. V. Nesprava

Dnipropetrovsk state university of internal affairs, Dnipro, Ukraine

Salafism is a notable phenomenon not only in the religious and political life of the Muslim countries, but also in those states that are far from Islam, because of the extremist activity of a number of radical organizations of the Salafism orientation. The clarification of the specifics of the worldview of salafists is an important issue, because it will help to understand the essence of their aspirations, as well as to promote the development of effective practices to prevent the destructive actions of radical Salafists. The purpose of this study is to identify and systematize the constructs that are the theoretical basis of Salafism. To achieve this goal, the study solved two research tasks. Firstly, the study analyzed the works of Islamic thinkers whose teachings had a significant influence on the formation of Salafism, and also revealed the specifics of the ideas offered by these thinkers. Secondly, the study highlighted the conceptual core of Salafism. The study shown that Salafism has not only own set of religious ideas and practices, but also its own theoretical and religious basis in the form of a specific religious-legal and religious-philosophical tradition of the interpretation of the Muslim doctrine. Moreover, study found that the following two stages are in the evolution of theoretical basis of Salafism: the religious-legal stage and religious-philosophical one. The first is represented, in particular, by the ideas of such thinkers as Ahmad ibn Hanbal and Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab. The second is represented, in particular, by such authors as Syed Abul A'la Maududi and Sayyid Qutb. The study argued that the specificity of Salafists' interpretation of the concepts 'tawhid', 'takfir', 'jihad' constitutes the core of the originality of radical Salafism theoretical basis. Salafists interpret the idea of tawhid extremely rigorously and by projecting religious ideas to the political and legal spheres. The practice of takfir is interpreted by the Salafites very broadly, considering that the accusations in kufr can be directed not only to believers of all other religions, but also to Muslims who do not want to prove by their own actions that they are not kafirs. Among the interpretations of jihad, radical Salafists consider that it is possible to propagate and practice «jihad in the form of a sword» not only as a mean of protection, but also as an offensive mean.

Keywords: salafism; jihad; takfir; tawheed; islam

Цитування даної статті: Несправа М. В. Теоретичне підґрунтя радикального салафізму / М. В. Несправа // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 9. – С. 5-11. doi: 10.15421/1717115

Citation of this article: Nesprava, M. V. (2017). Teoretychne pidgruntya radykal'noho salafizmu [Theoretical foundations of radical salafism]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 20 (9), 5-11. doi: 10.15421/1717115 (in Ukrainian).

Received: 05.08.2017

Accepted: 06.09.2017

Теоретические основы радикального салафизма

Н. В. Несправа

Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Днепр, Украина

Показано, что, будучи одним из мощных направлений в исламе, салафизм имеет не только самобытный набор религиозных представлений и практик, но и собственную теоретико-религиозную основу в виде специфической религиозно-правовой и религиозно-философской традиции толкования мусульманского учения. Установлено, что в складировании теоретической базы салафизма имеются два следующих этапа: религиозно-правовой, который представлен, в частности, идеями таких мыслителей, как Ахмад ибн Ханбаль и Мухаммад ибн Абд аль-Ваххаб ибн Сулейман ат-Тамими; а также религиозно-философский этап, который представлен, в частности, такими авторами, как Абу аль-Ала Маудуди и Кутб. Было аргументировано, что специфичность толкования салафитами понятий «Таухид», «такфир», «джихад» составляют ядро самобытности теоретической базы радикального салафизма. Указано, что идею таухиду салафиты толкуют, во-первых, чрезвычайно ригористично, а во-вторых, проецируя религиозные представления на политико-правовую сферу. Практику «такфир» салафиты толкуют слишком широко, считая, что обвинения в куфре может быть направлено не только на представителей всех религий, кроме ислама, но и на мусульман, которые не хотят собственными действиями доказывать то, что они не являются мушриками. Среди толкований джихада радикальные салафиты считают возможным пропагандировать и практиковать «джихад в форме меча» не только в качестве средства защиты, но и как наступательное средство.

Ключевые слова: салафизм; джихад; такфир; таухид; ислам

Постановка проблеми. Салафізм нині є помітним явищем не тільки в релігійно-політичному житті мусульманських країн, але і в тих державах, які далекі від ісламу – через екстремістську діяльність низки радикальних організацій салафітського спрямування. Нагальним є питання прояснення специфіки світобачення салафітів, що повинно допомогти зрозуміти сутність їх прагнень, а також сприяти розробці ефективних практик з попередження деструктивних дій представників радикального салафізму. Важливим аспектом цього питання є виокремлення та систематизація концептуального ядра переконань радикального салафізму.

Аналіз досліджень і публікацій. Чимало авторів займаються дослідженням салафізму. Серед сучасних дослідників відзначимо Генрі Лаузире [15], який спробував розібратися з передумовами виникнення сучасного салафізму; Р. Мейджер як редактора фундаментальної праці «Глобальний салафізм: новий релігійний рух ісламу» [14]; Ігоря Добаєва, котрий займається дослідженням сутності радикального ісламізму [4], Данііла Сисоева, який вивчав іслам з точки зору православного полеміста [12]; Аль Хатіба Ібрагіма Ясіна, котрий провів цікаве дослідження щодо трансформації ідейних доктрин в сунітському ісламі [2]; вітчизняного науковця Амара Канаха, який досліджує джихадійський салафізм як явище міжнародної політики [6]; Олексія Постнова, який розглядає нетрадиційні течії в ісламі [10], Сергія Бережного, який аналізує ісламський фундаменталізм [3], К. А. Кадинову [5] та Д. Рязанова [11], котрі досліджують учення сучасних ідеологів салафізму тощо. В рамках досліджень вищезазначених авторів піднімалися важливі та різноманітні питання, пов'язані із вченням та практикою салафітів, утім, не знайшла достатнього розгляду проблема дослідження теоретичного підґрунтя салафітського руху.

Метою дослідження є виявлення та систематизація конструктів, які складають теоретичну основу салафізму. Для наближення до цієї мети ми

вважаємо за потрібне вирішити дві наступні дослідницькі задачі. По-перше, проаналізувавши праці ісламських мислителів, вчення яких спричинило значний вплив на становлення салафізму, виявити специфіку запропонованих даними мислителями ідей. По-друге, виокремити концептуальне ядро, яке відрізняє салафізм від інших течій в ісламі.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як перейти до викладу основного матеріалу нашого дослідження, зазначимо, що об'єктом дослідження є салафізм, предметом – концептуальне ядро переконань радикальних салафітів. Проводячи своє дослідження, ми застосовували методи феноменології релігії, компаративний метод, а також герменевтику.

Отже, як відомо, термін «салафізм» походить від арабського слова «предки» («салафія»). Аль Хатіб Ібрагім Ясін зазначає, що салафізм – це вчення тих мусульманських діячів, які закликають орієнтуватися на спосіб життя та віру, які сповідували ранні мусульмани. Вони виступають різко проти нововведень у сферах віровчення та буденного життя [2, с. 11]. Вже в епоху середньовіччя на мусульманському Сході з'явилися перші автори, які пов'язували ті чи інші невдачі мусульман з їх відходом від первинного тлумачення основ ісламу та закликали відродити призабуті первинні традиції [3, с. 5].

Салафіти наполягають на літеральній інтерпретації Корану і норм шариату. Амар Канах зазначає, що важливою ідеєю салафізму є «думка, що протягом століть іслам спотворювався, в нього весь час вносились нові елементи, які суперечать споконвічному ісламському вченню. А відтак, щоб «очистити» наявну нині мусульманську релігію, необхідно повернути її до того стану, в якому вона перебувала в епоху пророка Мухаммада і чотирьох праведних халіфів» [6, с. 109].

Для розуміння того чим є сучасний радикальний салафізм, необхідно простежити як склалися вчення салафітів від самих початків. Для салафітів

дуже важливу роль відіграють релігійні ідеї минулого. Генрі Лаузіре не випадково тлумачить салафізм як «новітню концепцію ісламу, яку спроеціювали назад у минуле» [15, с. 2]. Так само і автори книги «Глобальний салафізм: новий релігійний рух ісламу» наголошують, що сучасний салафізм підкреслює своє відношення до «старої і більш чистої автентичності» [14, с. 1].

Салафізм входить коренями у вчення засновників ханбалітського мазхабу – однієї з чотирьох канонічних правових шкіл ортодоксального сунітського ісламу. Особливістю позиції ханбалітів є відкидання будь-яких нововведень у сфері мусульманського віровчення та права. Крім того, ханбалітам притаманна особлива строгість у тлумаченні релігійних норм.

Особливості тлумачення ісламського віровчення ханбалітами можна побачити, читаючи праці засновника ханбалізму – імама Ахмада ібн Ханбала (VIII – IX ст.). В «Усуль ас-суна» («Основи суні»), яку Ахмад ібн Ханбаль надиктував своїм учням, є, наприклад, такі слова: «І «той, хто залишив молитву, став невірним», і «немає зі справ такої, залишення якої було б невір'ям, окрім молитви». Той, хто залишив її, є невірним... І Аллах зробив дозволенним його вбивство» [9, с. 34-36]. У виданні, яке ми використовували, є примітка, в якій коментатор слів Ахмада ібн Ханбала уточнює, що в даному випадку мова йде про те, що дозволено вбивство такої людини, яка відмовляється здійснювати молитву навіть під загрозою смерті. Як ми бачимо, погроза смертю за небажання молитися Аллаху та вбивство за категоричне небажання молитися Аллаху – це те, що засновник ханбалізму вважав правильним.

Ці та подібні ідеї були розвинуті подальшими мусульманськими авторами-ханбалітами, зокрема такими, як Мухаммад ібн Абд аль-Ваххаб ібн Сулейман ат-Тамімі (XVIII ст.). Він, як і Ахмад ібн Ханбаль раніше, закликає неухильно та без змін слідувати настановам, які були проголошені Пророком Мухаммадом і пропонує своє розуміння того, як необхідно сприймати ці настанови.

Особливу увагу Мухаммада ат-Тамімі привертає таухід, який він тлумачить як ствердження того, що тільки Аллах і ніхто крім нього панує, володіє відповідними іменами й атрибутами та є тим, кому необхідно поклонятися. Ширк, тобто спробу долучити до Аллаха рівних, Мухаммад ат-Тамімі називає найстрашнішим гріхом. Він веде мову не тільки про необхідність уникати багатобожжя, але й про те, що джерелом сили є тільки Аллах і ніхто інший, про те, що лише до Аллаха можна звертатися з мольбою, лише щодо нього можна відчувати релігійний страх, лише від нього можна чекати допомоги тощо.

Ат-Тамімі тлумачить ширк дуже широко. В його найвідомішій книзі «Кітаб ат-Таухід» («Книга єдиногобожжя») є 67 глав і кожна з них вказує на той

чи інший різновид ширку. Наприклад, там йдеться про те, що не можна спрямовувати славослов'я або прохання про допомогу до джинів, мерців, святих людей, дерев, талісманів, планет тощо, адже єдиний, кого можна славити та просити його про допомогу – це Аллах. Усі, хто порушує це правило, на думку ат-Тамімі, не тільки нічого не отримують доброго (адже всі перелічені вище створіння за віровченням ісламу нездатні нічим допомогти), але й повинні отримати покарання, адже вони є мушріками, тобто багатобожниками, і «їхнє місце – Вогонь» (зауважимо, що деякі мусульманські коментатори уточнюють, що мушріком можна назвати людину, яка здійснила ширк після того, як їй пояснили, що дані дії є ширком [9, с. 35-36]). В трактуванні, яке наводить ат-Тамімі щодо принципу єдиногобожжя, ми можемо побачити багато спільного із вченнями апологетів інших монотеїстичних релігій, однак, все ж таки, в ньому є декілька важливих особливостей, на які необхідно звернути увагу.

Перша особливість пов'язана з мусульманським вченням про пророків. Нагадаємо, що іслам засновано на переконанні, що всі послані Аллахом пророки надали різним народам одне вчення щодо таухіду. Тому ісламському розумінню таухіду, на думку Мухаммада ат-Тамімі, зобов'язані слідувати не тільки мусульмани, але й ті, хто поділяє вчення Муси (Мойсея), Іси (Ісуса Христа) тощо. Так, наприклад, усі християни, з точки зору салафізму, є мушріками, адже вони не сповідують таухід так, як вчив Мухаммад: «християни надто звеличили свою любов до святого пророка Іси ібн Мар'ям, стали поклонятися йому нарівні з Аллахом» [8, с. 3].

Друга особливість пов'язана з тим, що ат-Тамімі підкреслює, що серед мусульман дуже велика кількість людей теж не слідує таухіду. Нерідко салафіти використовують термін «джахілія» щодо сучасного стану в мусульманських країнах. Нагадаю, цим терміном (буквально він означає «незнання») в мусульманстві зазвичай називають епоху, яка передувала появі Мухаммада та його проповіді ісламу. Салафіти вважають, що народи мусульманських країн настільки забули про настанови та цінності ісламу, що життя в їхніх суспільствах ніби повернулося в доісламський період [6, с. 111].

Третя особливість полягає в наступному. Мухаммад ат-Тамімі зазначає, що людина може і не вважати свої дії релігійним поклонінням іншим богам, але вони все одно будуть ширком, якщо вона порушує певні правила. Тобто, представники салафізму оголошують ширком дії, виконуючи які люди взагалі не думають про релігійні чуття. Наприклад, салафіти можуть оголосити ширком дії тих людей, котрі носять якісь прикраси, які можуть здатися ісламістам натяком на порушення таухіду. Або інший приклад – у «Кітаб ат-Таухід» повідомляється, що гріхом є дії людей, які кажуть щось

незадоволене про час, адже «час – це Аллах». Також у цій книзі повідомляється, що заборонено казати щось незадоволене про вітер, адже вітер, як і взагалі все інше, є явище, яке Аллах визначив наперед. Тому, на переконання ат-Тамімі, сварити вітер – це означає сварити того, хто його влаштував, тобто самого Аллаха [8, с. 132]. Ще однією неочікуваною проблемою для людини є її дії з зображення чогось. Мухаммад ат-Тамімі пише: «Кожний, хто створює зображення, буде в Огні» [8, с. 136], пояснюючи це тим, що художники та скульптори нібито намагаються уподібнювати себе Аллаху, який є творцем суцього – «вони намагаються наслідувати Аллаха в його творенні».

Неважко помітити, що наслідком такого роду тлумачення ідеї таухіду є те, що дуже невелика кількість людей може вважатися справжніми муваххідами, тобто тими, хто є прибічниками таухіду, дотримуючись усіх його численних норм та заборон. Радикальні салафіти завжди можуть знайти, як звинуватити у найстрашнішому для мусульман гріху (ширк) будь-кого – і немусульман, і мусульман, які щось не так сказали, не туди подивилися чи просто намалювали щось.

Відзначимо, що ідеї ат-Тамімі не тільки знайшли чимало послідовників, але й зіграли роль об'єднавчої ідеології у процесі згуртування арабських племен під керівництвом родового клану ал-Сауд. Вони перетворили чимало мусульман (на фанатичних прибічників цієї релігії у її первинному вигляді) [13, с. 11]. Варто відзначити, що серед дослідників немає єдиної думки щодо термінологічного питання, пов'язаного з назвою «ваххабізм». Є автори, які вважають, що вчення Мухаммада ібн Абда аль-Ваххаба ібн Сулеймана ат-Тамімі породило особливу течію в ісламі – ваххабізм, що сформувався в Аравії у XVIII столітті на основі ханбалітського мазхаба [10, с. 8], однак інші дослідники розглядають вчення ат-Тамімі та його послідовників у рамках більш широкої традиції – салафізму, не використовуючи назву «ваххабізм», адже цей термін вважають неприйнятним самі прихильники ат-Тамімі, стосовно яких цей термін іноді застосовують. У XX столітті розвиток ідей салафізму пов'язують з такими ідеологами, як Абу аль-Ала Маудуді, Саїд Кутб тощо. Розглянемо їх ідеї. У своїх творах аль-Маудуді, використовуючи філософські розмисли в галузі етики, підкреслював, що для всіх людей існує лише один закон – закон Аллаха, а всі інші чинні на планеті закони – це вигадки, яких дотримуватися непотрібно: «Будь-яке створіння, яке вважає себе незалежним, яке є настільки самонадійним, що дозволяє собі засновувати для інших основоположний закон або претендує на право підкорювати собі інших людей, відразу ставить себе в незручне становище, оскільки тільки Аллах є Паном усього, і благо усіх полягає у беззастережному підпорядкуванні Йому» [1]. Маудуді не зупиняється на цій тезі, він йде далі. Цей

ідеолог не тільки каже про вищість влади Аллаху, а, як показує К. Кадирова, аль-Маудуді переконує своїх читачів у тому, що іслам покликаний «змінити пануючі в усьому світі соціальні порядки і встановити те, що буде відповідати ісламським принципам й ідеалам» [5, с. 48]. В якості засобу цього встановлення пропонується джихад.

На думку аль-Маудуді, джихад є таким самим обов'язком мусульманина, як і щоденні молитви та піст, а той мусульманин, «який ухиляється від джихаду – грішник і фактично не є істинним мусульманином» [5, с. 50]. За словами Кадирової, для аль-Маудуді п'ять традиційних «стовпів ісламу» (шахада, молитва, піст в Рамадан, паломництво і милостиня) є лише підготовкою до джихаду – «боротьби проти створінь Аллаха, які узурпували його суверенітет» [5, с. 58].

Наголосимо, що серед представників сучасного радикального салафізму Абу аль-Ала Маудуді вважається поміркованим мислителем [11, с. 177]. Більш радикальним є інший ідеолог салафізму XX століття – Саїд Кутб. З його творів стає чітко та ясно зрозумілим чого саме прагнуть радикальні салафіти. Вони хочуть керувати світом.

Кутб розпочинає свій найбільш відомий твір «Віхи на шляху Аллаха» такими словами: «Людство потребує нового керівництва!» [7]. За його словами, людством керують люди Заходу, але цьому скоро буде покладено край, адже у «західній цивілізації немає запасу духовних цінностей, який дозволяв би їй керувати світом» [7]. Звісно, на думку Саїда Кутба, «іслам і тільки він, має такі цінності». В якості підкріплення своїх думок Кутб використовує соціальну критику та філософські міркування.

Саїд Кутб критикує більш поміркованих мусульман за слова про мир і необхідність вести війну тільки в якості засобу оборони. Звинувачуючи поміркованих мусульман у малодушності, Кутб пише, що «праведний шлях полягає у знищенні всіх тиранів на всій землі, залученні людей до поклоніння тільки одному Аллаху...» [7]. Нагадаємо, що книгу «Віхи на шляху Аллаха» Саїд Кутб писав у тюрмі, очікуючи смертного вироку за звинуваченням у підготовці замаху на президента Єгипту. Підготовка замахів на життя політичних діячів, вчинки яких не відповідають уявленням радикальних салафітів про те, як годиться діяти, – це, виходячи з уявлень Кутба, є необхідністю. За словами Кутба, «хто прогресивно розуміє природу ісламської релігії, розуміє невідворотність динамічного руху до ісламу у вигляді джихаду з використанням меча, поруч з джихадом з використанням роз'яснень» [7]. Ці та подібні ідеї використовують для обгрунтування власної позиції такі радикальні організації, як «Брати-мусульмани», «Воїни Аллаха», «Хезболла», «ХАМАС», «Талібан» тощо [2, с. 12].

Важливо зауважити, що в рамках мусуль-

манства є чимало течій, і більшість з них не є настільки радикальними, як салафізм. Більше того, в самому салафізмі є різні напрямки, і не всі з них закликають застосовувати насилля. Амар Канах пропонує класифікувати салафізм за такими трьома напрямками: класичний, реформістський, джихадійський. В першому звучить заклик до утвердження ісламської релігії і виховання молодого покоління в дусі настанов ісламу. В реформістському салафізмі ми можемо побачити спробу протистояння західним цінностям у рамках легальної політичної боротьби. Насилля пропагує та застосовує третій напрямок – джихадійський салафізм. Термін «джихадизм» застосовують для позначення «таких войовничих ісламських угруповань, які оголошують священну війну загрозам ісламу і мусульман з боку невірних» [6, с. 109]. Перший прояв діяльності саме джихадійського салафізму Амар Канах відносить до середини ХХ ст., коли в Єгипті почали діяти екстремісти, які відкололися від «Ісламських братів» [6, с. 110].

Дослідники підкреслюють, що радикальний салафізм небезпечний, адже саме він є ідеологічною основою більшості випадків сучасного ісламістського екстремізму. Його прихильники прагнуть знищити секуляризовані суспільства, насадити іслам по всьому світу, переслідуючи тих, хто не дотримується настанов його радикальних напрямків. Як цілком справедливо зазначає Генрі Лаузире, зараз салафіти претендують на монополію на релігійну істину [15, с. 3]. Данііл Сисоєв, православний дослідник, якого вбили в 2009 році мусульманські фанатики, так реконструював ідеї мусульманських радикалів: «З точки зору ісламу вся Земля поділена на дві частини: земля миру і земля війни. Земля миру – це земля, де діють закони шариату ... Земля війни – це земля, де не діють закони шариату, і називають її землею війни тому, що ця територія повинна бути повернута в іслам. Для цього передбачається практика Священної війни – джихаду, яка має декілька форм» [12, с. 6].

Серед понять, що є найбільш важливими для теоретичного ядра салафізму, ми виділили в якості центральних такі концепти, як таухід, такфір та джихад.

Таухід – це концепт єдинобожжя, втім салафіти тлумачать його, по-перше, надзвичайно ригористично, а по-друге, проєціюючи релігійні уявлення на політико-правову сферу. Перше проявляється в тому, що салафіти категорично забороняють будь-які прояви релігійного почуття по відношенню до всіх інших можливих об'єктів поклоніння, окрім Аллаха, наприклад, щодо святих тощо. Відповідно, дії всіх, хто не відповідають цьому критерію, проголошуються ширком. Друге полягає в тому, що салафіти не провадять розподіл на «світське» та «духовне» – релігійна ідея таухіду напряму стосується питання влади. Салафіти переконані, що оскільки вся влада належить тільки Ал-

лаху, то ті форми правління, які не є втіленням настанов Корану, є невір'ям.

Такфір – це звинувачення у невір'ї (куфрі). Як цілком справедливо пише Аль Хатіб Ібрагім Ясін, радикальні салафіти теоретично обґрунтовують свої екстремістські дії саме концептом такфіру [2]. Особливість салафітського розуміння такфіру полягає в тому, що тут значно розширено коло людей, які потенційно можуть бути звинувачені у куфрі, включаючи не тільки всіх немусульман, але й більшість мусульман. На думку радикалів, мусульмани мають доводити свою віру діями, щоб уникнути звинувачення в куфрі [6, с. 111].

Джихад радикальними салафітами трактується «як непримиренна боротьба не тільки проти язичників, але і проти мусульман, які не поділяють їх погляди» [2, с. 11]. Як відомо, слово «джихад» буквально означає «зусилля», і в ісламі є певна градація щодо необхідного ступеня застосування джихаду. Джихад може відбуватися і в формі внутрішньої боротьби віруючого за власну відповідність нормам ісламу, і в формі проповіді настанов ісламу невірним, і в формі озброєної боротьби (причому в останньому випадку джихад може бути тільки захисним, а може бути й наступальним). У радикальному салафізмі набагато частіше, ніж в інших напрямках ісламу, говорять про «джихад у формі меча», обґрунтовують його необхідність та безпосередньо практикують щодо тих, кого вважають «невірними».

Висновки. Як один з потужних напрямків в ісламі салафізм має не тільки самобутній набір релігійних уявлень та практик, але й власну теоретико-релігійну основу у вигляді специфічної релігійно-правової та релігійно-філософської традиції тлумачення мусульманського вчення.

У складуванні теоретичної бази салафізму ми виділили два наступні етапи: релігійно-правовий, який представлений, зокрема, ідеями таких мислителів, як Ахмад ібн Ханбаль та Мухаммад ібн Абд аль-Ваххаб ібн Сулейман ат-Тамімі; а також релігійно-філософський етап, який представлений, зокрема, такими авторами, як Абу аль-Ала Маудуді та Саїд Кутб. Специфічність тлумачення салафітами понять «таухід», «такфір», «джихад» складають ядро самобутності теоретичної бази радикального салафізму.

Ідею таухіду салафіти тлумачать, по-перше, надзвичайно ригористично, а по-друге, проєціюючи релігійні уявлення на політико-правову сферу. Практику такфіру салафіти тлумачать дуже широко, вважаючи, що звинувачення у куфрі може бути спрямовано не тільки на представників усіх релігій, окрім ісламу, але і на мусульман, які не хочуть власними діями доводити те, що вони не є мушріками. Серед тлумачень джихаду радикальні салафіти вважають можливим пропагувати та практикувати «джихад у формі меча» не тільки в якості засобу захисту, але і як наступальний засіб.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Абу Маудуди. Этические воззрения ислама / Абу-аль-Аля Маудуди [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://portal21.ru/news/we_recommend.php??ELEMENT_ID=1068
2. Аль Хатиб И. Я. Салафитский радикализм и трансформация идейных доктрин в суннитском исламе : автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. филос. наук : спец. «Религиоведение, философская антропология и философия культуры» / Аль Хатиб Ибрагим Ясин. – Махачкала, 2003. – 18 с.
3. Бережной С. Е. Исламский фундаментализм на Юге России : Политологический анализ : автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. политических наук : спец. «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» / С. Е. Бережной. – Ростов-на-Дону, 2004. – 18 с.
4. Добаев И. П. Исламский радикализм : Сущность, идеология, политическая практика: автореф. дис. на соискание науч. степ. доктора филос. наук : спец. «Социальная философия» / И. П. Добаев. – Ростов-на-Дону, 2003. – 30 с.
5. Кадырова К. А. Джихад в трудах Абу Аля аль-Маудуди / К. А. Кадырова // Вестник РУДН. – 2015. – № 1. – С. 48 – 65.
6. Канах А. Джихадийський салафізм як нове явище у міжнародній політиці / А. Канах // Українське релігієзнавство. – 2013. – № 68. – С. 109 – 113.
7. Кутб С. Вехи на пути Аллаха / С. Кутб [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.islamnuri.com/Russ/knigi/Vekhi%20na%20puti%20Allakha.doc
8. Мухаммад Тамими. Книга единобожия / Мухаммад ибн Сулейман ат-Тамими. – 2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=AkZrBgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
9. Основы сунны Имама ахлю ас-суна Ахмада ибн Ханбала / Ред. Абу Мухаммад Казахстани [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://s2.musulmanin.com/biblioteka/osnoivi_sunni_ahmad_ibn_hanbal_aqida.pdf
10. Постнов А. В. Нетрадиционные течения в мусульманском сообществе Российской Федерации в 1990–е – начале 2000–х гг.: автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. истор. наук : спец. «Отечественная история» / А. В. Постнов. – Саранск, 2011. – 18 с.
11. Рязанов Д. С. «Исламское государство» в творчестве Маудуди и Кутба: сходства и различия / Д. С. Рязанов // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2011. – № 7 (13). – С. 176–180.
12. Сысоев Д. А. Ислам. Православный взгляд / Д. А. Сысоев. – СПб.: Духовное наследие, 2011. – 340 с.
13. Хайбулаев З. Х. Ваххабизм в исламе : Истоки и современность : автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. филос. наук : спец. «Религиоведение, философская антропология и философия культуры» / З. Х. Хайбулаев. – Махачкала, 2001. – 18 с.
14. Global Salafism: Islam's New Religious Movement [Text] / Ed. R. Meijer. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – 463 p.
15. Lauzière H. The Making of Salafism: Islamic Reform in the Twentieth Century [Text] / H. Lauzière. – New York: Columbia University Press, 2015. – 320 p.

REFERENCES

1. Syed Abul A'la Maududi (1993). Jeticcheskie vovzrenija islama [Ethical views of Islam]. Access mode: http://portal21.ru/news/we_recommend.php??ELEMENT_ID=1068 (data of the access 12.08.2017) (in Russian).
2. Al' Hatib, I. J. (2003). *Salafitskij radikalizm i transformacija idejnyh doktrin v sunnitskom islame [Salafi radicalism and transformation of ideological doctrines in Sunni Islam]*. Mahachkala (in Russian).
3. Berezhnoj, S. E. (2004). *Islamskij fundamentalizm na Juge Rossii [Islamic fundamentalism in the South of Russia]*. Rostov-na-Donu (in Russian).
4. Dobaev, I. P. (2003). *Islamskij radikalizm [Islamic radicalism]*. Rostov-na-Donu (in Russian).
5. Kadyrova, K. A. (2015). JDzhihad v trudah Abu Alya al-Maududi [Jihad in the writings of Abu Ala al-Maududi]. *Vestnik RUDN*, 1, 48 – 65 (in Russian).
6. Kanah, A. (2013). Dzhihadij's'kij salafizm jak nove javishhe u mizhnarodnij politici [Jihadi Salafism as a new phenomenon in international politics]. *Ukrains'ke religieznavstvo*, 68, 109 – 113 (in Ukrainian).
7. Qutb, S. (2000). Vehi na puti Allaha [Milestones in the path of Allah]. Access mode: www.islamnuri.com/Russ/knigi/Vekhi%20na%20puti%20Allakha.doc (data of the access 12.08.2017) (in Russian).
8. Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab. (2009). *Kniga edinobozhija [The Book of Monotheism]*. RTM. Access mode: <https://books.google.com.ua/books?id=AkZrBgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (data of the access 12.08.2017) (in Russian).
9. Abu Muhammad Kazahstani (2006). *Osnovy sunny Imama ahlu as-suna Ahmad ibn Hanbal [Fundamentals of the Sunna of Imam Ahmad ibn Hanbal]*. Access mode: https://s2.musulmanin.com/biblioteka/osnoivi_sunni_ahmad_ibn_hanbal_aqida.pdf (data of the access 12.08.2017) (in Russian).
10. Postnov, A. V. (2011). *Netradicionnye techenija v musul'manskom soobshhestve [Unconventional currents in the Muslim community]*. Saransk (in Russian).
11. Rjazanov, D. S. (2011). «Islamskoe gosudarstvo» v tvorcestve Maududi i Kutba [«Islamic State» in the works of Maududi and Qutb]. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul'turologija i iskusstvovedenie. Voprosy*

teorii i praktiki, 7 (13), 176–180 (in Russian).

12. Sysoev, D. A. (2011). *Islam. Pravoslavnyj vzgljad [Islam. Orthodox view]*. St. Petersburg Duhovnoe nasledie (in Russian).

13. Hajbulaev, Z. H. (2001). *Vahhabizm v islame : Istoki i sovremennost' [Wahhabism in Islam: Origins and the Present]*. Mahachkala (in Russian).

14. Meijer, R. (2014). *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. Oxford University Press (in English)

15. Lauzière, H. (2015). *The Making of Salafism: Islamic Reform in the Twentieth Century*. Columbia University Press (in English)

Несправа Микола Вікторович - кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Адреса: 49005, Дніпро, пр. Гагаріна, 26
E-mail: n.nesprava@gmail.com

Nesprava Mykola V. – PhD in philosophy, associate professor, department of social sciences
Dnipropetrovsk state university of internal affairs
Address: 26, Gagarin Av., Dnipro, 49005, Ukraine
E-mail: n.nesprava@gmail.com
ORCID 0000-0003-0415-1837